

מצוות מחצית השקל

היכן מקומם לכאורה של הלכות שקלים? נסה להסביר מדוע מופיעים בסדר זמנים?

1. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קע"א

והמצוה הקע"א היא שצונו לתת מחצית השקל בכל שנה והוא אמרו יתעלה (ר"פ תשא ל יב) ונתנו איש כופר נפשו ליי. ואמר (ל יג) זה יתנו כל העובר על הפקודים. והוא מבואר שמצוה זו אין נשים חייבות בה שהכתוב הוא כל העובר על הפקודים. וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכת המחוברת לה כלומר מסכת שקלים ושם (ספ"ח) התבאר שמצוה זו אינה נוהגת אלא בפני הבית:

2. רמב"ם הלכות שקלים פרק א הלכה א

מצות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב, ושואל מאחרים או מוכר כסות שעל כתיפו ונותן מחצית השקל כסף שנאמר + שמות ל' + העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט וכו', ואינו נותנו בפעמים רבות היום מעט ולמחר מעט אלא נותנו כולו כאחת בפעם אחת.

3. רמב"ם הלכות שקלים פרק ז הלכה א

תרומת הלשכה מה יעשה בה, לוקחין ממנה תמידין של כל יום והמוספין וכל קרבנות הצבור

4. השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת הלאוין

המצוה השמינית שנמנענו שלא נקבל שקלים מן הגוים, ולא נצרף אותם עמנו בקרבנות הצבור כגון התמידין והמוספין וזולתם. והוא אמרו ית' (אמור כב) ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה כי משחתם בהם מום בס לא ירצו לכם

דייק בלשונות הרמב"ם והרמב"ן מהי מטרת נתינת מחצית השקל לדעתם? היעזר במקורות הבאים.

5. משנה מסכת שקלים פרק ב משניות ג-ד

ג. המכנס מעות ואמר הרי אלו לשקלי בית שמאי אומרים מותרן נדבה ובית הלל אומרים מותרן חולין שאביא מהן לשקלי שוין שמותרן חולין אלו לחטאת שוין שהמותר נדבה שאביא מהן לחטאת שוין שהמותר חולין: ד. אמר רבי שמעון מה בין שקלים לחטאת שקלים יש להם קצבה וחטאת אין לה קצבה רבי יהודה אומר אף לשקלים אין להם קצבה שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלים דרכונות חזרו לשקול סלעים חזרו לשקול טבעין ובקשו לשקול דינרים אמר ר' שמעון אף על פי כן יד כולן שוה אבל חטאת זה מביא בסלע וזה מביא בשתיים וזה מביא בשלש:

נסה להסביר את יסוד מחלוקתם של ר' יהודה ור' שמעון בהבנת המצווה?

6. קושיית הר"י פערלא-בפירושו לספר המצוות לרס"ג

ולכאורה קשה טובא, ר' יהודה מאי קסבר? הרי ודאי פשיטא דלית מאן דפליג בהא דבעינן שתהא יד כולן שוה בקרבנות ציבור, והיכי מייתי ראייה ממה שהיו שוקלים דרכונות וכו' לכאן, דמיירי ביחיד.

7. רמב"ם הלכות שקלים פרק א הלכה ו

בזמן שהיה המטבע של אותו זמן דרכונות היה כל אחד ואחד נותן במחצית השקל שלו סלע, ובזמן שהיה המטבע סלעים היה נותן כל אחד במחצית השקל שלו חצי סלע שהוא שני דינרין, ובזמן שהיה המטבע חצי סלע היה כל אחד ואחד נותן במחצית השקל אותו חצי הסלע, ומעולם לא שקלו ישראל במחצית השקל פחות מחצי שקל של תורה. +/השגת הראב"ד/ ומעולם לא שקלו ישראל במחצית השקל פחות מחצי השקל של תורה. א"א הדרך הזה על דרך המשנה אמרו שנינו /שקלים/ (פ"ב מ"ד) בראשונה היו שוקלים דרכונות חזרו לשקול דינרין חזרו לשקול סלעים בקשו לשקול טבעין וכו', זו היא דרך המשנה מכל מקום לא אמרו שהיו הולכין אחר יציאת המטבעות (אלא במטבעות) אלא היה המטבע מה שהיה אבל הם היו שוקלים לפי שהיו מתי מעט והוצרכו לשקול תחלה דרכונות ועל זה הדרך הלכו בכל שקליהם, ואין השכל נותן שהיה להם בתחלה מטבע של דרכונות והם היו עניים והעשירו. +

מהו יסוד מחלוקתם של הרמב"ם והראב"ד בגדר המצווה?

8. רמב"ן שמות פרק ל פסוק יב

ואמר שלישית השקל, כי בימי עזרא הוסיפו עליהם, והיה שלישית השקל עשר גרה. ובמסי שקלים (פ"ב ה"ג) שנינו שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלין דרכונות, חזרו לשקול סלעים, חזרו לשקול טבעין, ובקשו לשקול דינרין. ופירושה כשעלו מן הגולה, מפני שהיה בדק הבית צריך להוצאות מרובות היו שוקלין דרכונות שהם גדולים מן הסלעים, והיה כל אחד שוקל דרכמון אחד, חזרו לשקול סלעים שלמים, חזרו לשקול טבעין,

כמו מי סובר הרמב"ן?

9. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כט עמוד ב :

מאי פרשת שקלים? רב אמר: צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי, ושמואל אמר: כי תשא. בשלמא למאן דאמר כי תשא - היינו דקרי לה פרשת שקלים, דכתיב בה שקלים. אלא למאן דאמר את קרבני לחמי, הכא מידי שקלים כתיבי התם? - אין, טעמא מאי - כדרבי טבי. בשלמא למאן דאמר צו את בני ישראל - משום דכתיבי קרבנות התם, כדרבי טבי. אלא למאן דאמר כי תשא, קרבנות מי כתיבי? שקלים לאדנים כתיבי! - כדתני רב יוסף: שלש תרומות הן, של מזבח למזבח, ושל אדנים לאדנים, ושל בדק הבית לבדק הבית.

רש"י

טעמא כדרבי טבי - טעמא מאי מייתנין שקלים באדר - כדרבי טבי, שיקריבו קרבנות באחד בניסן מתרומה חדשה, והך מצוה התם כתיבא.

שקלים לאדנים כתיבי - התם, דכתיב ולקחת את כסף הכפורים ונתת אותו על עבודת אהל מועד והן השקלים שנעשו מהן אדני המשכן, דכתיב וכסף פקודי העדה וגוי ויהי מאת ככר הכסף לצקת את אדני הקדש וגוי.
שלש תרומות - נאמרו שם מחצית השקל תרומה לה' יתן תרומת ה' לתת את תרומת ה', תרומת אדנים היתה לאדנים, ותרומת מזבח למזבח, לקנות מהן קרבנות צבור לכל השנה, דכתיב בה לכפר על נפשותיכם.
לבדק הבית - היא לא היתה שוה בכלן, אלא איש כפי נדבתו, שנאמר ויבאו האנשים על הנשים כל נדיב לב וגוי (שמות לה).
הניחא למאן דאמר - בפרקין, האי דקתני מתניתין בחמישית חוזרין לכסדרן.

* ע"פ הני"ל מה יסוד מחלוקתם של רב ושמואל בעניין קריאת פרשת שקלים? מהו עומק המחלוקת? היעזר במקורות הבאים.

10. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף כא עמוד ב :

לא נצרכא אלא לבן בוכרי, דתנן: אמר רבי יהודה, העיד בן בוכרי ביבנה: כל כהן ששוקל אינו חוטא; אמר לו רבן יוחנן בן זכאי: לא כן, אלא כל כהן שאינו שוקל חוטא, אלא שהכהנים דורשין מקרא זה לעצמן: וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל, הואיל ועומר ושתי הלחם ולחם הפנים שלנו היא היא נאכלין. ולבן בוכרי, כיון דלכתחילה לא מיחייב לאיתווי, כי מייתי נמי חוטא הוא, דקא מעייל חולין לעזרה! דמייתי ומסר להון לציבור.

רש"י

אלא לבן בוכרי - האומר אין כהנים חייבים בשקלים.

כל כהן ששוקל - שמביא שקלו ללשכה באדר.

אינו חוטא - מדקאמר אינו חוטא מכלל דלכתחילה לא מיחייב וטעמא מפרש במסי' שקלים דכתיב כל העובר על הפקודים ושבת לוי לא נפקד ואף על גב דאיכא למימר הא מייתי חולין לעזרה אפילו הכי אינו חוטא כדמפרש לקמן.

11. דבר שבמניין - ביאורים על ספר המצוות לרמב"ם - מצוות העשה/ר' קושלבסקי :

והנה רבנו במצוה זו, וכן בהלכות שקלים במ"ת לא הזכיר שמחצית השקל בא לצורך קרבנות ציבור, ומשמע דס"ל שמצות מחצית השקל היא מצווה לעצמה לשם כופר נפש. והיינו שדעת רבנו שמצות מה"ש לא באה ללמדנו על עצם החיוב לעשות מגבית לקרבנות ציבור, דזה ידעינן מקראי אחרינא כמובא לעיל, אלא שעיקר הציווי "זה יתנו" הוא שכל אחד יתן מחצית השקל לכופר נפש, ואין בנתניה זו משום הקדש לצורך קרבנות, רק אח"כ תורמין השקלים לצורך קרבנות ציבור. לכן צריך ליתן את מחצית השקל בבת אחת וכל שכן רבינו בפרק א' מהלכות שקלים הלכה א' משום שרק בסכום זה של מחצית השקל הוא קיום מצווה.

דבר זה למדתי מהא דאמרו (מנחות כא) ולבן בוכרי כיון דלכתחילה לא מיחייב לאתווי כי מייתי נמי חוטא הוא, דקא מעייל חולין בעזרה, דמייתי ומסר להון לציבור. הרי שהנתניה לשם מחצית השקל אינה נחשבת כהקדש לצורך קרבנות, דאם הנתניה היא כהקדש לק"צ אי"כ מאי מקשה דהוי חולין בעזרה הא הקדישו לצורך קרבנות, ומשום טעות אין כאן דהא איירי שהכהנים יודעים שהם פטורים ואעפ"כ הם נותנים למחצית השקל, אלא בעל כרחך שהנתניה היא למחצית השקל סתמא ולא לקרבנות ולכן הקשו דהוי חולין בעזרה שמאחר שהם נותנים בתורת מחצית השקל לא חיילא קדושה על הכסף. שוב מצאתי כנ"ל בתוך הדברים של ס' צ"פ (הלכות שקלים פרק הלכה ט) וז"ל: אבל כאן השקלים הוא חיוב בפני עצמו ומוסרן לציבור ושוב אינו שלו ואח"כ מביאין קרבנות ציבור ע"כ.. הביאור הוא דכיון שכל ישראל מוסרין השקלים להקדש. וממילא נעשים השקלים של ציבור. כן גם הכהנים אע"פ שהם נותנין מחצית השקל לצורך קרבנות מכל מקום לא חיישין שלא ימסרו יפה כיון שהם רוצים להיות ככל ישראל. לכן כמו שהישראלים נותנין השקלים לרשות הקדש, כן גם הכהנים מוסרים השקלים שלהם לרשות הקדש אע"פ שלדעתם אינם מחוייבים במחצית השקל.

12. שער המלך הלכות שקלים פרק א' :

תו ק"ל מהא דתנן במשנה ה' אף על פי שאמרו אין ממשכנין נשים ועבדים וקטנים אם שקלו מקבלים מידם ופירש הרע"ב לשם ובלבד שימסרו לציבור לגמרי כי היכי דלא ליהוי קרבן צבור קרב משל יחיד יע"ש והשתא ק' דכיון דק"ל דקטן אינו מקנה לאחרים דבר תורה עד שיגדיל ויביא שתי שערות כמבואר פכ"ט מה' מכירה אם כן היכי מהני בהו מסירה לציבור סוף סוף מדאורייתא נמצא קרבן צבור קרב משל יחיד.

* איך אפשר לתרץ את קושייתו על פי המקורות הני"ל?